

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 3(22)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2009

УДК 330-339; 321.7; 159.9

ББК 65.9(4УКР)я43

М43

Редакційна колегія

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф. — головний редактор

Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора

Саєвич І. Г., канд. філол. наук — відповідальний редактор

Чирков В. М. — відповідальний редактор за випуск

Економічні науки

Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Радзівський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф.

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Храмов В. О., д-р політ. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., канд. юрид. наук, проф., Бородин І. Л., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Подоляка А. М., канд. юрид. наук

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 6 від 24 червня 2009 р.)

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

Наукові праці МАУП / Редкол.: В. Б. Захожай (голов. ред.) та ін. — К. : МАУП, 2001. — Вип. 1. —

ISBN 966-608-120-2

К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. — Вип. 3(22). — 256 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст.

ISBN 978-611-02-0010-3

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з економічних і психологічних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/6 від 14 червня 2007 р.).

ББК 65.9(4УКР)я43+88я43

ISBN 966-608-120-2

ISBN 978-611-02-0010-3

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2009
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	5	Дворников В. М. Проблеми механізму банкрутства і сучасні шляхи їх вирішення.....	77
Захожай В. Б. Регіональна сегментація ринку лісопродукції.....	5	Товт О. М. Методологічні основи формування соціальної орієнтації економіки	81
Семененко І. С., Семененко О. С. Форми і механізми активізації єврорегіонального трансграничного співробітництва на українсько-угорському прикордонні.....	12	Попюк Б. С., Андреева Х. П. Экономическая дифференциация украинской экономики	90
Дікарев О. І. Економічна дипломатія як досвід гармонізації конкуренційних енергетичних стратегій і ресурс міжнародної енергетичної безпеки.....	19	Недашковська Н. В. Система організації лікування та профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні	97
Коваль М. І. Методологічні проблеми організаційно- технічного забезпечення аналізу та експертизи державного бюджету в умовах функціонування АІАС “Держбюджет”	27	Казымов Фахри Хангусейн оглы Современное состояние банковской системы Азербайджана	104
Юсеф Н. Н., Гараханлу Фарназ Економічні інтереси України на Близькому Сході.....	34	Дурбало О. В. Демографічний фактор та його зв'язок із сімейною політикою в Україні.....	108
Головач Н. А. Факторний аналіз динаміки економічної ефективності	38	ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	113
Задорожний В. П. Інвестиційні процеси у світовій економічній системі під впливом глобалізації	41	Гольцов А. Г. Геопросторова політична організація світу: сучасний стан і тенденції трансформації.....	113
Шихизаде Интигам Алисахиб оглы Управление инвестициями по диверсификации транзитных газотранспортных систем (на примере России и Украины)	49	Кочетков В. В., Кочеткова Л. Н. Постиндустриальное общество и социально-правовое государство	119
Гармашів В. Г. Геоекономічні стратегії причорноморських держав у контексті інтересів України	54	Логвиненко С. В. Тероризм і світова безпека в контексті політики національної безпеки України	128
Мамедов Ровшан Принципи сучасної інтеграційної стратегії України	60	Беспаль Д. Г. Громадські організації в політичній системі України	133
Динев Йордан Дімітров Шляхи і перспективи України та Болгарії на світовому ринку туристичних послуг.....	68	Щербак Д. С. Теоретичні та історичні аспекти соціальної політики України.....	139
		Ежегож Типанський Роль ЗМІ в демократизації політичного процесу України	146

ПРИНЦИПИ СУЧАСНОЇ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2009, вип. 3(22), с. 60–67

На основі дослідження загальних проблем майже 30 країн світу, які ще наприкінці 80-х років входили до світової системи соціалізму, обґрунтовано висновок про необхідність оновлення економічної моделі розвитку України.

За останні шістнадцять років практики ринкової трансформації в національних економіках країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) відбулися докорінні зміни: повністю припинили своє існування механізми, характерні для командної економіки; залишились у минулому загальні дефіцити товарів і послуг, значно розширився їх асортимент; набула розвитку до того часу обмежена особиста ініціатива. Ці зміни призводять до швидкого становлення класу підприємців, який формує основу майбутнього національного добробуту, тобто в усіх країнах ЦСЄ, у тому числі в Україні, перші результати виявилися обнадійливими [4].

Водночас серед попередніх підсумків ринкових реформ на Сході Європи є і такі, що розчаровують.

По-перше, соціальна ціна ринкової трансформації скрізь виявилася істотно вищою, ніж припускали її ініціатори. Не можна не побачити, що з початком ринкових реформ різко знизився середній рівень реальних доходів населення й одночасно збільшилась нерівність у їхньому розподілі. У той час як тільки п'ята частина населення колишнього соціалістичного табору поліпшила життєвий стандарт, майже третина перетворилася на прошарок “нових бідних”. За даними недавнього дослідження ООН, на сьогодні 147 млн осіб мають тут дохід менший за 4 дол. на день, тоді як наприкінці 80-х років до цієї категорії належало лише 14 млн осіб. При цьому розширення зони бідності значною мірою відбувалося за рахунок розмивання сформованого в минулому середнього класу (висококваліфіковані робітники, інже-

нерно-технічна інтелігенція, вчені, працівники культури, освіти, охорони здоров'я). За роки реформ в усіх країнах колишнього соціалістичного табору виникло і швидко збільшувалося безробіття, досягнувши нині 10–14 % працездатного населення (1,5–2 % у 1989 р.) [3].

По-друге, не виправдалися надії на скорочення розриву між Сходом і Заходом Європи ні в соціально-економічному, ні в технологічному аспектах. Якщо порівняти динаміку і рівень ВВП на душу населення країн Центральної і Східної Європи та Європейського Союзу в 90-ті роки, виявиться, що поки зазначений розрив тільки збільшився. У той час як країни ЦСЄ в цілому лише наближаються до відновлення середнього рівня на душу населення ВВП 1989 р., аналогічний показник у країнах ЄС збільшився за останні 10 років майже на 20 %. За минулі роки перетворень колишній “другий” світ, за деяким винятком, поки навіть віддалився від бажаних стандартів “першого” і в цілому скоріше наближається до “третього” світу. Це наочно виявляється й у динаміці ВВП, і в несприятливих зрушеннях у структурі реального сектора економік колишніх соціалістичних країн, які замість стрибка в постіндустріальний світ все ще перебувають у стадії подолання тенденцій примітивізації виробництва і деінтелектуалізації праці, що позначилися із самого початку перетворень.

По-третє, на тлі загальносвітових тенденцій посилення соціальних функцій держави в більшості країн колишньої світової соціалістичної системи спостерігається помітне скорочення державної підтримки охорони здоров'я, науки,

культури й освіти. До того ж це скорочення аж ніяк не компенсується приватним сектором національної економіки, що знаходиться на стадії становлення. Остаточно зникло досить поширене на початковій стадії загальної лібералізації наївне уявлення про те, що ринкові реформи збережуть усі переваги соціалістичного патерналізму і додадуть до них матеріальні блага, які обіцяє економічна свобода [4].

Зрозуміло, всі ці міркування носять загальний характер і ґрунтуються на середніх показниках, що характеризують соціально-економічний стан у постсоціалістичному світі в цілому. Конкретна ситуація і вектор розвитку в країнах, що належать до цього світу, виглядають по-різному.

Демократичні революції в Центральній і Східній Європі виявилися найзначнішою подією другої половини ХХ ст. Їх результатом стали не тільки кардинальні політичні й соціально-економічні зміни в країнах регіону, а й перетворення принципового характеру в системі міжнародних відносин. Чітко виявився вплив внутрішніх трансформацій у країнах ЦСЄ на геополітичній ситуації як у світі, так і в Європі. Саме демократичні революції визначили нову розстановку сил у Європі, структуру економічних і політичних відносин між європейськими державами, дали поштовх формуванню відмінної від періоду “холодної війни” архітектури європейської безпеки. Намітилося завершення конфронтації між Сходом і Заходом [2].

Як впливатиме нова геополітична ситуація, що складається в Європі, на подальший хід трансформації в Україні та її інтеграцію у світове співтовариство? Природно, що будь-які роздуми про зовнішню політику України негайно наштовхуються на необхідність аналізу її головної складової: внутрішньої бази політичного, економічного та суспільного розвитку країни, головного вектора руху і розвитку.

Водночас треба зважати на те, що наприкінці 80 — початку 90-х років у європейських країнах — членах ЄС відбулася докорінна зміна курсу. У моду ввійшли неоліберальні ідеї, що знайшли втілення в Пакті про стабільність і зростання, побудованому на парадигмі жорсткої бюджетної дисципліни (річний дефіцит має складати не більше 3 % ВВП), нульової інфляції, дерегулюванні й приватизації економіки. Передбачалося, що при забезпеченні цих умов економіка буде автоматично зростати.

Необхідність подолання руйнівних наслідків тривалого використання реструктивно-монетаристської концепції зумовила постановку на по-

рядок денний питання “про коригування моделі соціально-економічного реформування”, заміни її новою моделлю, “яка б органічно поєднувала продовження політики реформ із великомасштабною структурною перебудовою національної економіки у відповідності до вимог науково-технічного прогресу”, що є обов’язковою передумовою надолуження відставання України від світових лідерів.

Формуючи модель економіки України, необхідно запобігати двох крайнощів: вигадувати настільки “своїї” моделі, що подібної немає ніде у світі; намагання сліпого запозичення, що характеризувало українські реформи останніх років.

Міжнародна практика переконливо свідчить, що для ефективних перетворень “потрібен синтез моделей, пристосований до умов конкретної країни, її специфіки”. Таким чином, актуальним теоретико-практичним завданням на сьогодні залишається питання розроблення й впровадження нової моделі економіки України, при цьому необхідно враховувати ефективний міжнародний досвід, проводити його адаптацію та збагачення новими елементами відповідно до конкретних умов і специфіки нашої держави.

Враховуючи викладене, можна стверджувати, що реальним втіленням нової концепції може стати інтегральна модель економіки України.

Можливим шляхом при цьому є поєднання теоретико-практичного досвіду конвергенції регіонів ЄС з рекомендаціями, які були вироблені Китаєм. Таким чином, ефективним інструментом, який враховує українські умови та успішний міжнародний досвід, може стати обмежений експеримент, тобто випробування різноманітних підходів щодо вирішення конкретних завдань на обмеженій території. Найбільш вдалі рекомендації можуть у подальшому бути використані на загальнонаціональному рівні [1].

Трансформація економіки України впродовж перших років незалежності характеризувалася відмовою “від використання раніше апробованих інструментів економічного регулювання, включаючи планування”, що є однією з головних причин затяжної й глибокої кризи. “Планування — ознака цивілізованої економіки”, усі провідні країни тією чи іншою мірою використовують цей ефективний інструмент регулювання.

Впровадження інтегральної моделі потребує використання гнучкого, раціонального індикативного планування. Індикативні плани, поєднані з фінансовими заохоченнями у вигляді пільгових кредитів, часткових державних інвестицій, є

ефективним інструментом стимулювання малого та середнього бізнесу; спроможні зацікавити підприємців у реформуванні власного підходу до ведення бізнесу, впровадження рекомендованих державою інновацій. При великих обсягах інвестицій, що є значущими для безпеки та стабільного розвитку держави, індикативні плани доцільно поєднувати з чітким розподілом ресурсів, адресним державним замовленням, що дозволить у відносно короткий термін реформувати базисні галузі економіки, які визначають подальший розвиток усієї держави. Індикативні плани в цьому випадку є гарантом зацікавленості держави в продукції певного спрямування, непохитності загальнонаціонального курсу реформ.

Перехід до інноваційної моделі економічного розвитку потребує відповідного рівня розвитку “конкурентного підприємницького сектора та його ядра — великих корпорацій”. Проте представники українського великого бізнесу здебільшого орієнтуються “не на реалізацію моделі конкурентоспроможності національної економіки, а на чужі ресурси”, тобто на використання транзитних та імпорتنих операцій. Відповідно на державу покладається надзвичайно важливе завдання — “створення великих конкурентоспроможних фінансово-промислових корпорацій — національних економічних лідерів, здатних виконувати функцію локомотивів розвитку”. Таким чином, актуальним теоретико-практичним питанням залишається формування державного корпоративного сектора на основі національних пріоритетів інноваційного розвитку.

Таким чином, можна констатувати об’єктивну необхідність трансформації сучасної моделі економіки України на основі гармонійного поєднання державного й приватного секторів; використання державного макроекономічного регулювання, традиційних ринкових інструментів і мобілізаційних методів; інноваційної спрямованості перетворень [4].

Можливою альтернативою є інтегральна модель економіки як система соціально-економічних відносин (у якій оптимально збалансовані державне макроекономічне регулювання, а мобілізаційні методи та ринкові інструменти забезпечують зосередження) з найефективнішим використанням усіх ресурсів країни для досягнення національної конкурентоспроможності (на основі інновацій).

Ефективність нової моделі залежить від вірного усвідомлення успішного міжнародного досвіду (насамперед спеціальні економічні зони Китаю,

політика конвергенції регіонального розвитку ЄС, досвід індикативного планування Японії) та адаптації його в Україні з урахуванням її реальних умов і специфіки. Актуальними й перспективними для подальших досліджень є питання формування механізму реалізації інтегральної моделі економіки України, розроблення альтернативних моделей і концепцій.

Євроцентризм є найбільш привабливим інтеграційним процесом для нашої держави, особливо з урахуванням Угоди про партнерство та співробітництво (УПС) між Україною та ЄС, яку було підписано у Люксембурзі 16 червня 1994 р. та остаточно ратифіковано після складної процедури правового затвердження парламентами країн — членів Євросоюзу.

У стратегічному плані Україна розглядає розширення Європейського Союзу як важливий фактор подальшої загальноєвропейської інтеграції, завдяки якій з’являться нові широкі можливості всебічного співробітництва. В тактичному плані процес матиме для України як позитивні, так і негативні наслідки у всіх сферах життєдіяльності — політичній, економічній, гуманітарній, соціальній.

У політичній сфері після розширення ЄС, коли Україна безпосередньо матиме спільні кордони з ним, виникає якісно нова геополітична ситуація, розвиток якої по відношенню до нашої країни буде характеризуватися зміцненням впливу Євросоюзу на Україну для забезпечення миру та стабільності на своїх кордонах; можливістю у сприянні просування українських інтересів у ЄС його новими країнами-членами, які отримують відповідні квоти та певні важелі впливу на процедури прийняття рішень; можливістю використовувати напрацьовані новими країнами — членами ЄС інтеграційні механізми та процедури [1].

Наслідки розширення Європейського Союзу в економічній сфері зумовлені передусім поточним станом та існуючою перспективою взаємовідносин України з країнами — членами ЄС.

Взаємне інвестування між Україною та державами ЦСЄ, як зазначалося раніше, досить незначне, оскільки всі вони є реципієнтами іноземних інвестицій з розвинених країн. Можна очікувати, що перерозподіл видів діяльності внаслідок розширення ЄС сприятиме створенню нових інвестиційних можливостей на його східному кордоні, оскільки виробничі витрати у нових країнах-членах явно зростатимуть. Україна могла б стати субпідприємцем багатьох європейських компаній, а

при збільшенні обсягів прямих іноземних інвестицій — безпосереднім виробником конкурентоспроможних товарів.

Слід пам'ятати, що оновлена об'єднана Європа стане потужним ринком, який охоплюватиме 500 млн споживачів. Унаслідок їхньої високої платоспроможності, швидких темпів економічного розвитку країн ЄС, культури виробництва, споживання, розрахунків цей ринок потенційно надає нашій державі значні перспективи. Однак великий ринок — це не тільки нові шанси, а й нові ризики.

Принципове значення тут матимуть, з одного боку, внутрішні структурні трансформації у розширеному Європейському Союзі та його нова зовнішньоекономічна стратегія у східному напрямку, а з іншого — здатність економіки України до насправді ринкових інституційних і структурних перетворень.

Оскільки структура експорту України характеризується невеликою часткою продукції машинобудування та високою питомою вагою товарів з низьким рівнем промислової переробки, то можна зробити висновок про його невідповідність структурним пріоритетам розвитку ринку ЄС. Після вступу в Євросоюз нових країн-членів ця структурна невідповідність може закріпитися та навіть посилитися. Мінімізація такої загрози актуалізує курс на розвиток виробництва продукції, конкурентоспроможної не тільки з точки зору цін, а й передусім технологій. Інакше кажучи, це не проблема розширення ЄС, а додатковий стимул економічного розвитку.

Водночас існує ряд важливих ринкових сегментів, де українські виробники конкурують із країнами ЦСЄ (електричне обладнання, енергетичні машини й обладнання, одяг і аксесуари, меблі, особливо чорна металургія). За умов значного розширення експорту нових членів Євросоюзу в інші держави Союзу можна очікувати загострення конкуренції цього експорту з відповідним експортом українських підприємств.

У даному контексті передбачається посилення дій з боку ЄС щодо обмеження доступу України на ринки чорних металів за ініціативою нових країн-членів (більш жорсткі квоти, антидемпінгові та спеціальні розслідування, “добровільні” обмеження експорту та ін.).

Розширення ЄС приведе до ефекту чистого розширення торгівлі, оскільки експортно-імпорتنі операції країн ЦСЄ з членами ЄС-15 вже здійснюються на основі вільної торгівлі, а Єдиний зовнішній митний тариф, до якого приєдналися

нові члени, в середньому нижче, ніж сьогоднішні національні митні тарифи.

Очевидно, що розширення ЄС супроводжуватиметься його активізацією у напрямку просування своїх виробників на ринки “третіх” країн, зокрема в Україну. А це буде означати посилення тиску на український ринок.

У контексті євроінтеграційних перспектив Україна зможе користуватися перевагами масштабів виробництва, підвищити ефективність інвестиційного та інноваційного процесів та ін. Однак більш вірогідним є посилення тенденції до збільшення прямого інвестування західноєвропейськими фірмами до нових країн — членів ЄС. Надію на те, що у процесі розширення Євросоюзу з'являться держави — нові значні інвестори української економіки, можна розглядати лише як перспективну. Україна та держави ЦСЄ були та ще тривалий час залишатимуться конкурентами на європейському ринку капіталів. На жаль, наші певні сподівання щодо прямих іноземних інвестицій у нашу країну, скоріш за все, не справдяться.

Оскільки з моменту розширення Євросоюзу зобов'язання України, згідно з УПС, стосуватимуться і нових членів (питання торгівлі товарами, умови підприємницької діяльності та інвестицій; умови праці; транскордонні послуги; поточні платежі; конкуренція; захист інтелектуальної власності та ін.), то виникне необхідність в регулюванні всієї системи взаємовідносин з новими членами ЄС у рамках співробітництва України з Євросоюзом. Розширення ЄС стане фактором суперечливого впливу на українську енергетичну, транспортну, військово-технічну галузі.

Для розвитку торговельно-економічних відносин з ЄС та з метою мінімізації негативних наслідків, пов'язаних з його розширенням, Україна розраховує на укладання *Угоди про зону вільної торгівлі* на тимчасово асиметричній основі, що сприятиме, зокрема, поліпшенню доступу українських експортерів на ринки країн ЄС при збереженні тимчасових обмежень імпорту окремих товарів і послуг в нашу країну згідно з положеннями щодо захисних заходів ГАТТ/СОТ. Взагалі членство України у СОТ є необхідною передумовою лібералізації торгівлі та збільшення її масштабів між державами.

Виходячи із сучасної ролі СОТ, масштабів її діяльності та перспектив розвитку, стають очевидними системні наслідки вступу України в цю організацію. Експерти вказують на такі можливі позитивні результати для українських виробників, як отримання поліпшеного доступу до світових

ринків товарів, послуг, технології, капіталів; закріплення міжнародновизнаних прав для захисту національних економічних інтересів на цих ринках; зниження комерційних ризиків, підвищення конкурентоспроможності та оживлення виробництва в окремих експортоорієнтованих галузях економіки; зменшення втрат від дискримінаційних заходів; зниження транспортних витрат та ін.

Вступ до СОТ поліпшить позиції України (як в економічному, так і у політичному аспектах), сприятиме виконанню зобов'язань за *Угодою про партнерство та співробітництво з ЄС*, що створить умови для інтенсифікації євроінтеграційної політики.

Серед наслідків розширення Європейського Союзу слід також назвати впровадження візового режиму сусідніми країнами, посилення прикордонного контролю, активізацію боротьби з нелегальною міграцією, що суттєво вплине на міграційні потоки.

Україна межує з чотирма членами ЄС: Польщею, Румунією, Словаччиною та Угорщиною (прикордонними є Волинська, Закарпатська та Львівська області). Проблеми регулювання трудової міграції та забезпечення соціального захисту громадян України потребують особливої уваги, оскільки введення у дію у нових країнах — членах ЄС регулювання цієї сфери, без сумніву, призведе до обмеження можливостей працевлаштування. Україна вже склала домовленості за цими питаннями з кількома країнами (Латвією, Польщею, Словаччиною, Чехією), а з окремими державами тривають відповідні переговори. Посилення боротьби з нелегалами у сусідніх країнах-кандидатах і встановлення на кордонах розширеного ЄС антиміграційних бар'єрів у вигляді жорсткого прикордонного та візового режимів можуть значною мірою перекласти тягар ще й транснаціональної проблеми на Україну, що, у свою чергу, призведе до ускладнення внутрішньої ситуації у державі. Реальною є загроза перетворення України із транзитної держави на країну — накопичувача нелегалів [3].

Приєднання країн Центрально-Східної Європи до Шенгенської угоди автоматично перетворює Україну з транзитної країни на реципієнта нелегальних мігрантів. Посилення контролю на кордонах з Польщею, Угорщиною та Словаччиною (з урахуванням відносної "прозорості" східних кордонів нашої держави) може збільшити кількість нелегальних мігрантів на 17 %, що призведе до збільшення державних витрат на їхнє затримання та утримання.

Одночасно, як уже зазначалося, буде ускладнений доступ робочої сили з України в країни Євросоюзу. Відзначимо, що у зв'язку з цим вплив трудової міграції на економіку країни-донора априорі є неоднозначним. З одного боку, як легальний, так і нелегальний відплив української робочої сили у Польщу (щорічний рівень трудової міграції, за даними МЗС, — близько 300 тис. осіб), Чехію та Італію (по 200 тис. осіб), Португалію (150 тис. осіб) та Іспанію (100 тис. осіб) сприяє надходженню валюти в Україну та зростанню середнього доходу на душу населення. З іншого боку, відплив означає пряме відволікання робочої сили, а значить, й зниження обсягів ВВП країни.

Теоретично співвідношення користі та шкоди від трудової міграції залежить від її "розмаху" та "якості" мігруючих ресурсів. Експерти Українського союзу промисловців та підприємців підрахували, що, незважаючи на високий рівень безробіття у державі, до 2015 р. потреба вітчизняної промисловості в робочій силі буде задоволена тільки на третину (зараз у виробництві зайнято 4 млн осіб при галузевих потребах у 6,2 млн осіб).

Введення віз сусідніми країнами може призвести (а в окремих випадках уже призвело) до скорочення масштабів обміну України з цими державами, зокрема, у сферах туризму та бізнес-контактів. Необхідною передумовою мінімізації негативного впливу введення візового режиму є передусім поліпшення внутрішньої соціально-економічної ситуації в Україні, що не виключає необхідності проведення всередині країни комплексу адаптаційних заходів: розширення мережі консульських установ, спрощення процедур оформлення документів, встановлення оптимальної вартості віз та ін.

Неоднозначним виявлятиметься вплив інтеграційних процесів у Європі і в культурно-гуманітарній сфері, галузях науки та освіти.

Можна стверджувати, що гео економічне положення України в сучасній системі світогосподарських координат є одним з провідних питань подальшого розвитку. Головним фактором, який визначатиме успіх у просуненні нашої держави до ефективної інтеграції, є передусім становлення ефективно функціонуючої національної економіки, а не тільки прагнення політичної та бізнес-еліти до членства в Євросоюзі та бажання населення прилучитися до євростандартів життєдіяльності.

У зв'язку з цим вважаємо за необхідне надати експертні прогнози оцінки щодо перспектив відносин між розширеною Європою та Україною.

Нетарифні обмеження. Внаслідок розширення ЄС у 2004 р. здійсниться вплив передусім на зовнішню торгівлю України. Зокрема, країни ЦСЄ проведуть спільну з ЄС зовнішньоторговельну політику, тобто чинні тарифи та нетарифні обмеження ЄС-15 автоматично поширюватимуться на країни-новачки, що й призведе до втрат української економіки. Насамперед скорочуватимуться обсяги експорту продукції чорної металургії та хімічної промисловості, що потерпають від дії антидемпінгових і спеціальних заходів ЄС-15. Тим більше, що чинна квота на експорт нашої металопродукції з боку ЄС є набагато меншою за нинішній обсяг експорту цієї продукції до країн ЦСЄ.

Інтеграція до Європейського Союзу десяти ринків збуту металургійної та хімічної продукції (і як наслідок — поширення на них антидемпінгових заходів) погрожує Україні втратами від 36,5 до 50 млн дол. (це при тому, що за деякими позиціями питома вага українського експорту перевищує 30 %).

Додамо, що невідворотна денонсація угод про вільну торгівлю між Україною та країнами Балтії стане причиною втрати нашою державою близько 14,8 млн дол. (Латвія — 4,9 млн дол., Литва — 6,8 млн дол., Естонія — 3,1 млн дол.).

Тарифні обмеження. Водночас позитивним результатом розширення ЄС є зменшення тарифного захисту країн ЦСЄ, оскільки середньоарифметичний митний тариф ЄС-15 нижчий за такий само тариф цих країн. Але, зважаючи на те, що ці країни становлять невелику частку українського експорту, вітчизняні виробники виграють від зменшення митних тарифів. Завдяки скороченню тарифів українські товари за кордоном подешевшають, а отже, попит на них дещо зростатиме. Також зменшаться трансакційні витрати українських виробників завдяки створенню єдиного гармонізованого ринку ЄС-25. Економіка країн ЦСЄ зростає темпами, що перевищують темпи збільшення ВВП членів ЄС-15. Новий Євросоюз буде вимушений поступово зменшувати нетарифні обмеження у зв'язку із зростаючим ринком.

Ще одним позитивним результатом розширення Євросоюзу можна вважати поліпшення якості митної служби та контролю на кордоні України з ЄС. Хоча у короткостроковій перспективі це призведе до скорочення прикордонної торгівлі, Україна виграє від легалізації та зменшення контрабанди у середньостроковому періоді. До того ж близькість європейських ринків, дешева робоча сила та наявність спеціальних економічних зон і

територій пріоритетного розвитку стануть важливими чинниками зростання західних областей України.

Наслідки розширення ЄС в 2007–2008 рр. залежать передусім від якості зовнішньоторговельної політики України. Доцільно розглядати два варіанти розвитку подій: песимістичний та оптимістичний.

За оптимістичним сценарієм Україна посилить свої позиції на зовнішніх ринках, зокрема завдяки її вступу до СОТ. У результаті нетарифні обмеження щодо українського експорту буде скасовано.

За песимістичним сценарієм Україна не зможе ефективно захищати свої зовнішньоторговельні інтереси. Можна припустити, що в цьому разі нетарифні обмеження буде скорочено лише на 50 % рівня, який вимагатиме Україна.

За розрахунками МЦПД, Україна виграватиме 60 млн дол. на рік у разі оптимістичного розвитку подій. Якщо справдиться песимістичний сценарій, втрати становитимуть 150 млн дол. на рік.

Прямі іноземні інвестиції зростатимуть. Розширення ЄС матиме позитивний вплив на економіку України, збільшаться прямі іноземні інвестиції (ПІІ) з ЄС-15 до України. Можна очікувати зростання чистих ПІІ від п'ятнадцяти західноєвропейських членів ЄС до України на 100 млн дол. у 2008 р. Зростання ПІІ в Україну можливе завдяки зростанню вартості робочої сили у країнах — новачках ЄС, що має привести до часткового переміщення виробництва в Україну та збільшення виробництва товарів, торгівлю якими буде лібералізовано через розширення ЄС, що збільшить інвестиційну привабливість України. Можливим негативним наслідком розширення ЄС є переміщення екологічно небезпечних видів виробництва на територію України.

Експорт послуг не зазнає суттєвих змін. Транспортні послуги мають найбільшу питому вагу в експорті послуг і в країні ЄС-15, і в десятку нових членів. Мабуть, не слід очікувати суттєвих змін в експорті трубопровідних послуг. Водночас українські перевізники зазнають втрат від підвищення вимог до технічного стану транспортних засобів, що в'їжджатимуть на територію нової об'єднаної Європи. Крім того, обсяги пасажирських перевезень зменшаться через запровадження візового режиму. Доходи українських перевізників знизяться, однак, зважаючи на невелику частку експорту наземних перевезень у загальному експорті послуг, це не надто впливатиме на його обсяги.

Причини економічних втрат України від розширення ЄС

Торгово-економічна сфера	Транспортна сфера	Міграційна сфера
1) перехід держав-кандидатів на єдиний митний тариф ЄС; 2) погіршення конкурентних позицій українських товарів; 3) розширення впливу європейських угод про лібералізацію торгівлі з окремими країнами; 4) переорієнтація товарних потоків між "старими" та "новими" членами ЄС; 5) розширення сфери вживання антидемпінгових заходів проти України	1) введення візового режиму; 2) зміна правил митного оформлення товарів; 3) зміна вимог до технічного стану транспортних засобів в десяти країнах; 4) введення нових технологічних схем пропуску через державний контроль; 5) скорочення обсягів експортних товарів з України	1) введення візового режиму та посилення прикордонного контролю; 2) ускладнення контактів між представниками ділових кіл; 3) ускладнення міграції трудових ресурсів; 4) еміграційні настрої серед прикордонних польських та угорських общин; 5) зростання абсолютних показників нелегальних мігрантів в Україні

Отже, в цілому позитивна динаміка українського експорту до країн ЄС (темпи зростання за останні два роки склали близько 50 %) буде значно уповільнена. Причини економічних втрат України від розширення Євросоюзу наведено у зведеній таблиці.

Так, прогнозний негативний ефект для України складатиме близько 184,4 млн дол. Здебільше це спричинить перехід держав ЦСЄ на єдиний митний тариф ввезення товарів і збільшення рівня тарифного захисту від українського експорту, а також позбавлення цих країн права самостійно вирішувати питання щодо режиму торгівлі.

Ми розглянули низку позитивних для України наслідків вступу країни ЦСЄ до ЄС, але практично всі вони стосуються далекої перспективи. Зокрема, з розширенням кордонів Євросоюзу посиляться значення України для його зовнішньої оборонної політики — ЄС буде тепер напряму зацікавленим у підтриманні режиму безпеки по всьому периметру українських кордонів. Адаптація до Єдиної системи митних правил підвищить експортну конкурентоспроможність нашої держави. Також будуть створені максимально сприятливі умови для інтеграції енергетичних, транспортних і телекомунікаційних систем України до загальноєвропейських.

Однак значення цих та деяких інших переваг дуже важко оцінити матеріально. Більш наочним стане зниження податкового навантаження на певні групи товарів українського експорту. Вважається, що приведення митних тарифів до стандарту ЄС збільшить обсяги експорту з України в Польщу на 28,1 млн дол., у Словенію — на 0,9 млн дол., у Словаччину — на 1,2 млн дол., в Угорщину — на 0,7 млн дол., у Чехію — на 0,7 млн дол. До того ж на 2,2 млн дол. зростуть обсяги українського експорту через касажію антидемпінгових і компенсаційних тарифів у десяти країнах.

Таким чином, сальдований орієнтовний збиток української економіки (різниця між прогно-

зованими втратами та перевагами), пов'язаний із розширенням Євросоюзу, складатиме від 249 до 349,2 млн дол. Залишається невелике сподівання, що абсолютна дешевизна робочої сили та відносні переваги України — наявність чорноземів, вигідне географічне положення, сировинні та промислові багатства — після розширення Євросоюзу "залучать" іноземні інвестиції та хоч трохи знівелюють ці втрати.

Отже, на кожному з наступних етапів розширення ЄС Україна може або досягти прогресуючих успіхів, або зазнати втрат. Для ефективної євроінтеграції з позитивним впливом для нашої держави необхідна передусім консолідація внутрішніх зусиль для забезпечення умов стабільного розвитку українського суспільства, становлення конкурентоспроможної національної економіки — основи взаємовигідного співробітництва та партнерства.

Література

1. Макогон Ю. В. Інтеграція України і Донецької області у світову систему господарювання // Наук. пр. Донец. держ. техн. ун-ту. Сер.: Економіка. — Вип. 26. — Донецьк: Дон ДТУ, 2001. — 222 с.
2. Пахомов Ю. Н., Филипенко А. С., Лукьяненко Д. Г. и др. Международные стратегии экономического развития: Учеб. пособие для экон. фак. и экон. вузов Украины / Киев. нац. ун-т им. Тараса Шевченко; Киев. нац. экон. ун-т; Донец. нац. ун-т. — К.; Донецк, 2007. — 239 с.
3. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільності: Матеріали Міжнар. конф. — К.: Сатсанга, 2001. — 224 с.
4. Чужиков В. І. Україна в мегарегіональній моделі "Європа концентричних кіл" // Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей / За ред. Д. Г. Лук'яненка, В. І. Чужикова. — К.: Ін-т сучасного підручника, 2007. — С. 76–89.

Успіхи України на шляху європейської інтеграції залежать насамперед від внутрішньої стабільності українського суспільства, створення міцної національної економіки й соціально захищеної держави.

Успехи Украины на пути европейской интеграции зависят прежде всего от внутренней стабильности украинского общества, создания крепкой национальной экономики и социально защищенного государства.

Successes of Ukraine on a way of the European integration depend first of all on internal stability of the Ukrainian society, creation of strong national economy and socially protected state.

Надійшла 17 червня 2009 р.